

Bu Sayıda

Finansallaşma kelimesi son yıllarda giderek daha fazla duyulur oldu ve finansal işlemler oldukça önem kazandı. O kadar ki, ekonomi ile özel olarak ilgilenmeyen biri dahi, artık türlü finansal araçlara daha fazla aşına. Finansın gündelik hayatı işgali sadece Türkiye'ye özgü bir durum değil. 1970'lerde kapitalizmin önemli merkezlerinde yaşanan krizden sonra giderek yoğunlaşan bir şekilde erken kapitalistleşmiş ülkelerde finansın ekonomi içindeki ağırlığı artmaya başladı. 2008 krizinin patlak vermesinde kritik rolü olan "yeni finansal mimari" ise 1990'lı yıllara geldiğinde tam anlamıyla uygulanmıştı.

1990'lı yıllarda yaşanan bir diğer önemli gelişme, geç kapitalistleşen ülkelerin finansallaşma sürecine dahil edilmeleriydi. Bu ülkelerde ardi ardına alınan sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi kararları ile geç kapitalistleşen ülkeler de küresel finansal akımların birer parçası haline geldiler. Bu süreç; sermaye birikim süreci, kamu maliyesi, para politikası, bütçe, sanayileşme ve kalkınmanın finansmanı, dış ticaret politikası ya da kur ve faiz oranları gibi pek çok alanda ekonomik değişkenleri önemli ölçüde etkiledi. Ekonomideki değişiklikler, yapısal düzeyde yaşanan değişimlerin ve bunun aktüel sınıfsal güç dengeleri içinde biçimlenmesinin açığa çıkış biçimleri olarak anlaşılabilir. Bu çerçeveden bakıldığında, finansallaşma sürecinin kalbinde her düzeyde (hanehalkı, şirketler ve devletler) borçlanmanın artmasının ve borcun metalaşmasının yer aldığını görebiliriz.

Borç, borçlanma ya da kredi ilişkisi, kapitalizm ile ortaya çıkmış değil. Kapitalist toplumsal ilişkilerin egemen olmadığı toplumlarda da borç ilişkisinin varlığını görüyoruz. Ancak, kapitalist toplumsal ilişkilerin gelişimi, devlet, para, kredi ya da borçlanma gibi kendisinden önce var olan yapı ve ilişkileri yeniden içeriklendirirken, bu yapı ve ilişkilerin yeniden üretiminin koşullarını, kapitalizmin yeniden üretimine bağlı hale getirir. Bu anlamda borçlanma ve kredi ilişkisi kapitalizmin gelişimi ile birlikte nitelik değiştirmektedir. Kapitalist üretimin finansman kısıtlarının aşılmasında çok önemli işlevler yüklenen kredi ve borçlanma ilişkisi, giderek çeşitlenip farklılaşmaktadır. Kapitalist gelişmenin erken evrelerinde daha çok sanayi sektörü odaklı olan ticari kredilere ek olarak, 1970'li yıllardaki krizle beraber tüketici kredileri de borçlanma ilişkisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Gündelik hayata giderek daha fazla sirayet eden borçlanma ilişkisinin büründüğü yeni biçimlerin, esasında finans-kapitalin ve sınıfsal güç dengesinin kristalleşmesi olarak devletlerin iradi stratejileri sonucunda gerçekleştiğinin altını çizmek gerek. Yani süreç, aktörsüz-failsiz, kendiliğinden ya da ekonominin "doğal" yasaları sonucunda ortaya çıkmış bir durum değil. Dolayısıyla bu sürece bir ad koymak gerekirse, borçlanma değil borçlandırma demek daha uygun olabilir. Finans-kapitalin bu stratejisini mümkün kılan süreç ise, 1970'lerdeki kriz sonrası sermayenin saldırısı karşısında emek hareketinin ve sendikaların giderek daha da güçsüzleşmesidir. Bu sürecin en bariz görüntüsü, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere, pek çok ülkede reel ücretlerin 1970'lerin sonundan beri anlamlı bir düzeyde artmıyor oluşudur. Dolayısıyla, ücretlerin artmadığı ancak masrafların arttığı ya da eğitim ve sağlık gibi alanlarda temel ihtiyaçların giderek metalaştırıldığı bir ortamda, aynı yaşam kalitesini korumak ya da temel yaşam masraflarını karşılamak isteyenler için kaçınılmaz "seçenek" borçlanma ya da daha isabetli bir adlandırmayla borçlandırmadır. Bu anlamıyla finansallaşma ya da borçlandırma süreçleri üzerine, kapitalizmin yapısal ve dönemsel özelliklerini hesaba katmadan yapılan açıklama girişimleri, çoğu zaman eksik kalacaktır. Praksis'in "Borçlan(dır)ma ve Türkiye'de Borçluluk" sayısı, tarihsel materyalist bir perspektiften bu önemli eksikliği giderme amacındadır.

38. Sayı'nın içeriğine geçmeden önce, ana hatlarıyla da olsa Türkiye'nin finansallaşma tecrübesine damgasını vuran temel özelliklere değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. 1989 yılında yapılan bir düzenleme ile küresel sermaye akımlarıyla tam anlamda bütünleşmesi sağlanan Türkiye'de, sermaye akımları ekonomik büyüme açısından önemli bir rol oynamakla birlikte aynı zamanda sıklıkla canlılık ve çöküş çevrimlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Sermaye akımlarının niteliği, cari açığın finansmanının nasıl gerçekleştiği, siyasal konfigürasyon ve düzenleme biçimleri siyasal-iktisadi krizlerin hem yolunu hem de ortaya çıkış bağlamını belirlemiştir.

1990'lı yıllarda yaşanan ve sermaye hareketlerinin katalizörü olduğu kriz-büyüme-kriz döngüsü, 2001 krizi sonrası yapılan düzenlemelerle yeni bir evreye taşınmıştır. Buna göre 1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisinin temel özelliklerinden olan yüksek enflasyon ve yüksek kamu borçlanması, 2001 krizi sonrası süreçte değişmiş, enflasyon hızla kontrol altına alınmış ve kamu borcundaki oransal artış yerini özel borçlanmanın hızlı artışına bırakmıştır.

Küresel ekonomik konjonktürdeki genişleme evresine denk gelen 2001 krizi sonrası yapılan neo-liberal reformlar sonucunda Türkiye ekonomisi, 2008 krizine kadar kısa süren bir genişleme dönemine girmiştir. 2001-2008 döneminin önceki genişlemelerden farkı, özelleştirmelerden elde edilen gelirlerin yüksekliliği, yabancı sermaye girişinde yaşanan büyük sıçrama, enflasyonu kontrol altına almak için uygulanan yüksek faiz politikası sonucunda döviz kurunun ucuzlatılması ve buna paralel olarak cari açık ve devlet dışı borçlanmanın hızlı bir şekilde artışıdır.

2007'de küresel finansal sistemin merkezlerinde başlayan sarsıntının 2008'de yaygınlaşması ve tarihin en büyük uluslararası finansal krizlerinden birisinin yaşanması sonrası ABD ve Avro Bölgesi'nde ekonomik büyüme temposunun ve politika tepkilerinin aralarında Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda geç kapitalistleşen ülkedeki ekonomik gelişmeler açısından da belirleyicidir. Siyasal iktisadi yönelimin gidişatını değiştirecek büyüklükte bir örgütlü direnişin olmadığı koşullarda Türkiye'de krizin yarattığı ekonomik çöküntü karşısında verilen tepkiler daha fazla neoliberalizm doğrultusunda seyretmiş ancak oldukça sınırlı kalmıştır. Merkez Bankası'nın politika faizi ayarlamaları ile yatırım ve istihdamın teşviki için destek paketleri dışında bir girişimde bulunmayan siyasal iktidar, ABD'de başlayan miktarsal genişlemenin desteğiyle 2010-2011 yıllarında gerçekleşen yoğun sermaye girişlerinin etkisiyle yaşanan ekonomik canlılığı kendi başarısı olarak sunmaya çalışmıştır. Finansal akımlar ve gayrisafi hasılanın büyümesi arasındaki yakın ilişki 2001 krizi sonrasında yeniden yapılanma ve uluslararası finansal kriz sırasındaki çöküş ve sonrasında canlanmadada tespit edilebilir.

Aynı dönemde Türkiye'de cari açığın büyük oranda kısa vadeli sermaye girişleri ve portföy yatırımları ile finansmanı ve yaşanan kredi genişlemesi, Merkez Bankası'nı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ile birlikte önlemler almaya itti. Türkiye'de kredi kartı kullanımı ve bankalardan kredi edinme koşullarını 2011'den itibaren daha maliyetli hale getiren düzenlemeler 2000'li yıllarda gerçekleşen hanehalkı borçluluğundaki muazzam artışı sınırlandırma peşindeydi. TCMB'yi fiyat istikrarı yanında finansal istikrarı da gözetmeye zorlayan bu süreç, küresel sermaye hareketlerinin ülke ekonomilerinde yarattığı finansal istikrarsızlıkları önleyebilmek için geliştirilen makro ihtiyati önlemler paketinin devreye sokulmasını zorunlu kıldı.

Reel ücretlerin yerinde sayması, daha önceki yıllara göre düşen faiz oranları ve tüketim ihtiyaçlarındaki değişme nedenleriyle artan borçluluğun önüne geçmeye çabalayan siyasal iktidar aynı zamanda uluslararası finansal çevrelerde olgunlaşan politik yönelimin de etkisiyle daha bilinçli harcama yapan, formel finansal sisteme dahil edilmiş (Türkiye bağlamında bankacılık hizmetlerinden faydalanan) ve finansal olarak okuryazar bireylerin inşasını hedefleyen adımlar atmaya başladı.

Ancak 2010-2011 döneminden sonra yaşanan büyük oranlı sermaye girişlerinin yaratacağı potansiyel risklerin önlenmesi için devreye sokulan politikalar, çelişkilerle dolu olmaya devam etti. Örneğin bir yandan makro ihtiyati politikalar ile cari açığın ve kredi genişlemesinin önüne geçilmeye çalışılırken, diğer yandan finansal içerilme politikaları ile daha fazla kişinin borçluluk ilişkisine dahil edilmesi, yani finansal derinleşme süreci teşvik edildi. Bu süreçteki bir diğer çelişki, iktidar partisi tercihlerinden kaynaklandı. Bir yandan makro ihtiyati politikalar ile kredi genişlemesinin sınırlandırılmasına çalışılırken, diğer yandan kredi genişlemesi hükümetin temel siyasi destek mekanizmalarından birini oluşturuyordu. İstikrar bayrağı altında 2011 seçimlerine giren ve sonraki dönemde de sürekli olarak ekonomik büyüme ve istikrarı önplanda tutan iktidar partisi, başka bir ifadeyle daha öngörülebilir koşullarda borçlanmayı ve borcun, ekonomik büyüme sürdürüldüğü oranda, aynı kaderi paylaştığı iddia edilen emekçiler ve şirketler için bir sorun yaratmayacağını savundu.

Türkiye'nin bir özgünlüğü de menkul kıymetleştirme pratiklerinin erken kapitalistleşen ülkelerdekine benzer bir yaygınlık ve derinlik arz etmemesidir. Yine de emekçilerin son 15 yılda resmi istatistiklere de yansıyan bir şekilde artan borçluluğu, bu borçlandırmadan büyük getiri elde eden finansal sistemin kendisinin de artan oranda risk taşıyıcısı haline gelmesini simgelemektedir. Tüketici ve konut kredisi ya da kredi kartı kullanım koşullarına müdahale ya da "bilinçli" finansal tüketicilerin yaratılması konusundaki çabalar emekçilerin (aynı zamanda enformel sektörde çalışanlar, emek piyasasının dışına atılmışlar ve yedek emek ordusunu oluşturanların) artan borçluluğu karşısında, çelişkilerin üretim ve sömürü alanından (çalışma koşulları ve emeğin karşılığını alması bağlamından) dolaşım alanına (borcun çevrimi ve tasarrufun nasıl gerçekleşeceğine) çekilmesi uğraşının ifadesi olarak görülebilir.

Kredi kullanımına müdahale ve emekçilerin borçlan(dırıl)masına ya da finansal tüketici olarak konumlandırılmasına ilişkin projelerin uluslararası finansal piyasalardaki yakın dönemli gelişmeler ve bunların Türkiye'ye yansımaları ile de ilişkisi bulunmaktadır. Amerikan Merkez Bankası'nın 2008 krizi sonrasında uygulamaya koyduğu miktarsal genişleme programının sonlandırılması ve 2015 yılında faiz oranının artışı beklentisi birçok geç kapitalistleşen ülkeden sermaye çıkışlarına ve bu ülkelerin para birimlerinin değer kaybetmesine neden olmuştur. Uluslararası finansal kriz Avro Bölgesi'nde bir borç krizine dönüştükten sonra 2014'te geç kapitalistleşen ülkelere yayılan çalkantılarla devam etmiştir. 2015 başı itibarıyla hem küresel depresif eğilimler gücünü korumaktadır, hem de geç kapitalistleşen orta gelir düzeyindeki ülkelere sermaye akımlarının azalması beklenmektedir.

Bu koşullar altında daha düşük ekonomik büyüme oranları siyasal iktidar içindeki görüş ayrılıkları ve ekonomi yönetimine ilişkin perspektif farklılıklarını daha görünür kılmaktadır. Türkiye'de Haziran İsyanı sırasında siyasal iktidar ve uzantılarının söyleminin bir parçası haline gelen "faiz lobisi" kavramı muhafazakar dünya görüşü açısından gücünü korumaktadır. 2015'in ilk aylarında Cumhurbaşkanı'nın faiz oranları üzerinden ekonomik koordinasyondan sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Merkez Bankası Başkanı'nı hedef alan açıklamalarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye'de faizlerin düşük bir seviyede izlenmesi hem büyümenin önemli etkenlerinden inşaat sektörünün canlılığı için hem de iç talebin canlı tutulması için kritik önem taşımaktadır. Ancak artan tüketim büyüme destek olurken cari açığın finansmanı sorunu devam etmekte, sermaye çıkışı (ya da girişlerinde ani bir duraksama) vesilesiyle kriz olasılığı güncelliğini korumaktadır. Faizlerin yüksekliği ise siyasal iktidarın hegemonik konumunu koruması için önemi haiz ekonomik büyüme ve kalkınma söylemine zarar gelmesine neden olacaktır.

2001 krizi sonrası uygulanan neoliberal reformların temelinde yer alan yüksek faiz politikası karşı-

sında, 2014'ten itibaren hükümetin faizlerin düşük tutulması ile ilgili görüş değişikliğinin temel nedeni, küresel ekonomik krizin etkilerinin Türkiye ekonomisinde daha çok hissedilir olmasıdır. Yukarıda belirttiğimiz sermaye hareketleri kaynaklı olası istikrarsızlıklar yanısıra, 2015'in ilk aylarında dış ticaretin ve özellikle de ihracatın sert bir şekilde daralması, seçim öncesinde hızlı bir ekonomik daralma yaşanmaması için iç pazarın canlı tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu siyasi zorunluluk, neoliberal mottunun dokunulmazlarından olan merkez bankası bağımsızlığının dahi sorgulanabilmesini beraberinde getirmiştir.

Tarihsel materyalist perspektiften ve yukarıdaki arka planı dikkate alarak hazırlanan bu sayımızın dosya konusu kapsamında Türkiye'de borçluluk ve borçlan(dır)ma ilişkilerini odağına koyan makaleler yer alıyor. Çalışmaların farklı disiplinlerden gelmek ve farklı yazınlardan beslenmekle birlikte topluca ele alındıklarında borç olgusunu, çok boyutlu ve aktörlü, tarihsel bir perspektiften irdeleyen, borçluluğun ve borçlan(dır)manın siyasal ve ideolojik yansımalarını es geçmeyen bütünlüklü bir katkı oluşturacaklarına inanıyoruz.

Sayımızdaki ilk makale Muammer Kaymak'ın "19. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Mısır'da Dış Borçlanma ve Avrupa Mali Sermayesinin Denetim Örüntüleri" başlıklı çalışması. Makale 19. yüzyıl kapitalizminin temel özellikleri üzerinden dış borç mekanizmasının işleyişini açıklıyor. Çalışmada Osmanlı Devleti ve Mısır üzerinde kurulan mali sermaye denetiminin kapitalizmin bu coğrafyalarda gelişimine etkileri değerlendirilirken, farklı denetim stratejilerinin ivme kazandırdığı kurumsal dönüşümler ve bunların toplumsal etkileri gözler önüne seriliyor.

Deyim yerindeyse Kaymak'ın bıraktığı yerden başlayan dosya kapsamındaki ikinci çalışma, Ferhat Akyüz'ün "İşçi Tasarruflarının Sermayeye Aktarılması: Türkiye ve Devlet Yatırım Bankası Örneği" adlı makalesi. Cumhuriyet döneminde Düyun-u Umuiye mirasıyla baş edilmesi ve devlet borç kağıtları piyasasının düzenlenmesini çözümlenerek tarihsel arkaplanı ele aldıktan sonra 1960'larda yeni bir birikim rejimine geçilmesi ve bunun yarattığı kurumsal dönüşümleri anlatan çalışma, emekçilerin tasarruflarının para sermayeye dönüştürülmesi ve sosyal güvenlik kurumlarından kamu iktisadi teşebbüslerine gerçekleşen aktarımları mercek altına alıyor. Türkiye'de özellikle 1960'lardan 1980'lerin ortasına kadar geçerli olan ve Devlet Yatırım Bankası'nın aracı olduğu mekanizmanın incelenmesi aracılığıyla yazar neoliberalizmin hakim siyasal iktisadi çerçeve haline gelmesi öncesinde Türkiye'de işçi gelirlerinin sermayeleşmesinin büründüğü biçimleri tarihsel bir bağlama yerleştirerek açıklıyor.

Elif Karaçimen'in "Tüketici Kredisinin Ekonomi Politikası: Türkiye Üzerine bir Değerlendirme" adlı makalesi Türkiye'de yakın dönemde hanehalkı borçlanmasını ve bankaların bireysel gelirlere yönelimini emekçileri borçlanmaya iten gelişmeleri de dikkate alarak açıklıyor. Karaçimen'in makalesi aynı zamanda Akyüz'ün ele aldığı dönemi takiben işçi gelirlerinin sermaye birikimi açısından ifade ettiği anlamı ve Türkiye'de yaşanan dönüşümleri gösteriyor. Yazar Marksist politik iktisat birikiminden yararlanarak tüketici kredilerinin incelenmesinde sermayenin emekçiler üzerindeki tahakkümüne ve bu ilişkinin eşitsiz niteliğine özel vurgu yapıyor.

Dördüncü makalemiz Başak Ergüder'in "2000'li Yıllarda Türkiye'de Hanehalkı Borçlanması: Konut Kredileri ve Toplumsal Refah" adlı çalışması. Ergüder, finansallaşma literatürüne ilişkin değerlendirmesinin üzerine Türkiye'de konut kredilerinin gelişiminin incelenmesini yerleştiriyor. Yazar kredi genişlemesinin gelir dağılımı üzerine etkilerini ele alırken Türkiye'de yakın dönemde konut talebi ve bunun yarattığı etkilere dair bütünlüklü bir resim sunuyor.

Ali Rıza Güngen'in "Türkiye'de Kamu Borcunun Yönetimi: 2001 Krizi Sonrası Bulgular ve 2009 Çö-

küşü Sonrası Stratejiler” başlıklı çalışması devlet borçlanmasında 2001 krizi sonrasındaki gelişmeleri eleştirel bir perspektiften değerlendirerek kamu borç yönetimindeki başarı hikayesini sorguluyor. Özellikle yakın dönemdeki Hazine garantileri üzerinden ve finansal tabana yayılma gibi uluslararasılaşma stratejilerine sunulan katkı aracılığıyla kamu borç yönetimi anlayışının yeni çelişkileri beraberinde getirdiğini aktarıyor.

Altıncı makalemiz Elife Kart’ın “Yoksulluğun Mekanlarında Borçluluğun ve ‘Borçlu’nun Üretilişi” adlı çalışması. Kart, borçlanma olgusunu bir alan çalışması üzerinden ve borçluların stratejilerine odaklanarak inceliyor. Borçlanma bir yandan hayatta kalma stratejisine dönüşürken, diğer yandan yoksulların ve düşük gelirli emekçilerin borç çevrimi için yeni yöntemler geliştirmesine de etkide bulunuyor. Yazar aşırı borçlanmanın yarattığı tahribatlara ve toplumsal dışlanmaya değinirken, yoksulların yarınası kılınmasını ve sermaye tahakkümünün yeniden üretimini 2014 yılında bir mahalle üzerinden, gerçekleştirdiği somut bir incelemeyle ve çarpıcı alıntılarla açıklıyor.

Dosyamız kapsamındaki son makale olan Sercan Çalıcı’nın “Varoluş Borcu’ndan Sermayeye: Borcun Soykütüğü için bir Deneme” başlıklı incelemesi Deleuze ve Guattari’nin Anti-Oedipus metni ve Lazzarato’nun *Borçlandırılmış İnsanın İmalî* kitabındaki argümanlardan hareketle borçlu ve alacaklı ilişkisinin soykütüğünün çıkarılması olanaklarını araştırıyor. Sermayenin borçlu üzerinde kurduğu disiplini radikal siyaset felsefesi tartışmaları ışığında inceleyen çalışma aynı zamanda tarihsel materyalist eleştiri ile farklı felsefi gelenekler arasında diyalog için muhtemel zeminlere de işaret ediyor.

Bu sayımızda dosya dışı bir makale de yer alıyor. Siyaveş Azeri, “Kavramsal Çerçeve, Fikirsiz Çevre, Etkinlik Biçimi ve Üretim İlişkileri Arasındaki Bağ veya Modern Bilim Neden Evrenseldir?” adlı çalışması ile bilimsel üretimin toplumsallığını vurguluyor. Modern bilimin evrensellik savını, modern bilme biçimlerinin önceki dönemlerden farklılığını ve kapitalist üretim ilişkileri ile bilimsel üretim arasındaki bağlantıyı inceleyen çalışma sınıfsal bir perspektiften bilimin işlevselliğini de tartışıyor.

Sayımızda ayrıca borçlan(dır)ma ve borçluluk konusundaki çalışmaları tamamlamayı nitelikte bir röportaj yer alıyor. Sidney Üniversitesi Siyasal İktisat Bölümünden uluslararası finansal piyasalar, finansal türevler ve menkul kıymetler ile Marksist iktisat kuramı alanındaki çalışmaları ile tanınan Dick Bryan ile aynı üniversiteden Tansel Güçlü’nün gerçekleştirdiği ve çevirdiği görüşmede Bryan, türev işlemleri ve finansallaşmaya bakışını ortaya koyuyor. Aynı zamanda hanehalkı borcuna menkul kıymetleştirme üzerinden yaklaşmanın önemine değinen Bryan, risk transferi ve hanehalkının finansal işlemler açısından önem kazanmasının politik tartışma açısından uzantılarını da ele alıyor.

Bu sayımızda dosya konumuzla ilgili iki kitap incelemesi de yer alıyor. Susanne Soederberg’in 2014 yılında yayımlanan *Debtfare States and the Poverty Industry: Money, Discipline and the Surplus Population* başlıklı kitabı Marksist para ve kredi tartışması ile devlet kuramının katkısını yeniden ele alarak ABD ve Meksika’da borçlandırma pratiklerini ve devlet düzenlemelerini inceliyor. Bu kitabı sayımız için Ali Rıza Güngen tanıttı. İkinci incelememizin konusu olan Sungur Savran’ın 2013 yılında yayımlanan *Üçüncü Büyük Depresyon: Kapitalizmin Alacakaranlığı* başlıklı kitabı kriz teorilerini son küresel ekonomik kriz bağlamında Marksist bir eleştiriye tabi tutarak inceliyor ve kapitalizmin krizlerinin yarattığı politik olasılıkları tartışıyor. Bu kitabı ise sayımız için Burak Gürel tanıttı.

Borçlan(dır)ma ve Türkiye’de Borçluluk dosya konulu sayımızda farklı çalışmaların değindiği ve kanımızca birbirlerine bağlanan bazı temaların daha geniş tartışmalara konu olmasını bekliyoruz. Bu temalardan birincisi emekçilerin özellikle son yıllarda artan borçluluğu ve finansal sistemle girdikleri ilişkinin

gündelik yaşamın sürdürülmesi açısından daha da önemli hale gelmesidir. Deneyimlerin özgünlüğüne karşın Türkiye’de tüketici ve konut kredileri aracılığıyla girilen borç yükü, kredi ilişkisinin doğası gereği emekçilerin gelirinin bir kısmının kredi temin eden kurumlara akışını dayatmakta, sermaye ilişkisinin niteliğinden kaynaklanan çelişkilerin başka bir alana taşınmasına aracılık etmektedir. Kredi faiz oranlarının ve borç geri ödeme koşullarının daha önemli hale geldiği bu taşınma temel ihtiyaç ve hizmetlerin temini için dahi kredi kullanmak zorunda kalanların dayanışma ve direniş ağlarını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla borçlandırma ilişkisini, emekçi sınıfların örgütlenme kapasitesini aşındırıcı ve özgüçlenmelerini önleyici bir dinamik olarak inceleyen çalışmalar, önemli bir boşluğu dolduracaktır. Borçlandırılmanın direniş ağları üzerindeki olumsuz etkisi, siyasal tartışmanın çalışma koşulları ve üretim sürecine ilişkin sorunlara odaklanması yönünde yeterince baskı uygulanamamasına neden olmaktadır.

Diğer bir tema toplumsal sınıfların finansal sistemle kurduğu ilişkilerin dökümlenmesi ve temel ihtiyaçların temininin gerçekleştiği mekanizmaların ve hayatta kalma stratejilerinin tartışılmasına ilişkindir. İşçilerin tasarruflarının hangi mekanizmalarla sermayeye kaynak haline dönüştürüldüğünü aktarmak ve formal finansal sisteme dahil olanların kredi aracılığıyla gelirlerine el konulduğunu vurgulamak, krediye ve finansa olan ihtiyacın görmezden gelinmesi anlamına gelmemektedir. Nitekim enformel ağlar ve kredi mekanizmalarına da başvurarak kendilerini yeniden üreten emekçiler ve emek piyasasına dahil ol(a)mayanların konumu, finansal sermaye tarafından özellikle son yıllarda küresel çapta bir sorun olarak ön plana çıkartılmış, bu “finansal dışlanma”nın ortadan kaldırılması için son yıllarda Türkiye’de de devlet ve sermaye temsilcileri eliyle yeni girişimler gerçekleştirilmiştir. Burada sermaye örgütleri ve temsilcileri açısından kritik olan nokta emekçinin krediye olan ihtiyacının da sermaye için kullanılabilir ve getiri elde edilebilir hale dönüştürülmesidir. Bunun karşısında radikal sosyal bilim çalışmalarının emekçilerin hayatlarında olumlu, dayanışmacı ve yaratıcı etkilerde bulunacak alternatif-kamusal finansman ve mekanizmalar üzerine mesai harcamasında fayda bulunmaktadır.

Son olarak borçlan(dır)manın siyasal ve ideolojik düzlemde de sermaye egemenliğini pekiştirici işlevlerini belirtmek mümkündür. Bu işlevler sadece emeğin sermaye karşısında pozisyonu bağlamında değil, kapitalist devletin temsil ettiği iddia edilen kamunun sermayeye borçlu kılınması anlamında da sermayeyi alacaklı konumunda tutmaya yaramaktadır. Ulus-devletlerin (ya da 19. ve 20. yüzyıllarda imparatorlukların) diğer devletlere ve yabancı menşeli sermayeye borçluluğunun yeni sömürü ve kaynak aktarma yöntemlerine (emperyalizme) sunduğu katkı ortadan kalkmamıştır. Bu borçluluğun yarattığı iktidar ilişkilerinin seyri ve sermayenin dışarıklı sömürgecilerle özdeşleştirilmesinin politik düzlemdeki yansımaları önemli araştırma konuları olmaya devam etmektedir. Buna ilaveten devletlerin bütün toplum adına sürekli borçlu kılınması ve borç çevriminin gerekliliğinin siyasal söylemleri biçimlendirici etkisi de anılmalıdır. Ancak bir o kadar önemli olan emekçilerin ve güvencesiz koşullarda çalışan ya da emek piyasasına dahil olamayanların artan borçlandırma ile tabi kılındığı iktidardır. Sermaye; temsilcileri, kurumları, siyasetçileri aracılığıyla her zaman alacaklı olduğunu iddia etmektedir. Borcun disipline edici gücüne karşı tarihsel materyalist incelemeler toplumsal eşitsizliğin ve dönüşümlerin açıklanması aracılığıyla özgürleştirici müdahale ve mücadelelere ve bu tahakküm karşısındaki direnişlere katkıda bulunabilir.

Praksis yayın kurulu ve makaleleri, raporları ve eleştirileriyle katkıda bulunanlar ile biz editörlerin yaklaşık bir yıla yayılan kolektif çabalarının ürünü olan bu sayının, Türkiye’de sosyal bilim alanında belirttiğimiz doğrultudaki tartışmalara katkıda bulunmasını umuyor, keyifli okumalar diliyoruz.